

Ptaki w muzyce

Scenariusz lekcji dla szkół podstawowych

Materiały:

- komputer z dostępem do internetu oraz projektor lub telewizor,
- pianino lub keyboard,
- tablica, kreda,
- przygotowane następujące linki z Kanonu Muzykoteki:
 - Antonio Vivaldi [Cztery pory roku – Wiosna](#), fragment cz. I (0'28 – 0'59)
 - Ludwig van Beethoven [VI Symfonia F-dur „Pastoralna”](#), fragment cz. II (18'31 – 19'04)
 - Camille Saint-Saëns [Karnawał zwierząt – Ptaszarnia](#) (13'12 – 14'31)
 - Louis-Claude Daquin [Kukułka](#)
 - Camille Saint-Saëns [Karnawał zwierząt – Kukułka w głębi lasu](#) (11'06 – 13'09)
 - Camille Saint-Saëns [Karnawał zwierząt – Kogut i kury](#) (2'14 – 2'55)
 - Modest Musorgski [Obrazki z wystawy – Taniec kurcząt w skorupkach](#) (15'57 – 17'11)
 - Camille Saint-Saëns [Karnawał zwierząt – Łabędź](#) (17'18 – 20'22)
 - nagranie fortepianowej wersji *Tańca kurcząt w skorupkach z Obrazków z wystawy* Modesta Musorgskiego (dostępne w internecie),
 - kartki A4 – tyle egzemplarzy, ilu jest uczniów,
 - wydruki tabelki zamieszczonej w scenariuszu – tyle egzemplarzy, ilu jest uczniów,
 - opcjonalnie: nuty piosenki *Kukułeczka kuka* lub/i *Wiosna idzie przez świat*.

Przebieg lekcji:

1. Ptaki leśne

- Pytamy uczniów, czy muzyka jest/może być o czymś. Z pewnością dojdą do wniosku, że tak – jeśli ma tekst, który jest zaśpiewany, a zatem – podsumowując – o czymś jest zwykle muzyka wokalna lub wokalno-instrumentalna.
- Pytamy następnie, czy muzyka czysto instrumentalna może być o czymś? Zdania będą być może podzielone, wyjaśniamy więc (lub przypominamy), że istnieje pewien rodzaj muzyki instrumentalnej, która z całą pewnością jest o czymś – jest to muzyka programowa SLAJD NR 1, czyli taka, której powstawaniu przyświecała treść pozamuzyczna i że kompozytor na istnienie takiej treści wskazuje w tytule utworu, a czasem nawet zamieszcza słowny komentarz.
- Wyjaśniamy następnie, że muzyka programowa bywa czasami napisana w sposób, który pozwala nam zidentyfikować ową treść, nawet gdy jej nie znamy. Dzieje się tak wtedy, gdy kompozytor stara się środkami muzycznymi jak najdokładniej naśladować jakieś zjawiska pozamuzyczne. Jest to wówczas tzw. muzyka ilustracyjna SLAJD NR 2.
- Proponujemy uczniom zabawę w rozpoznawanie takiej właśnie pozamuzycznej treści w utworach instrumentalnych. Wyjaśniamy, że usłyszą po kolei trzy fragmenty utworów (na razie nie zdradzamy ich tytułów ani autorów) – wszystkie trzy są o tym samym. O czym?
- Prezentujemy następujące fragmenty z kolekcji Kanonu Muzykoteki:
 - a) Antonio Vivaldi *Cztery pory roku – Wiosna*, fragment cz. I: 0'28 – 0'59
 - b) Ludwig van Beethoven *VI Symfonia F-dur „Pastoralna”* – fragment cz. II: 18'31 – 19'04

c) Camille Saint-Saëns *Karnawał zwierząt – Ptaszarnia* 13'12 – 14'31

- Prosimy o odpowiedź na zadane wcześniej pytanie – o czym były te trzy fragmenty? Jeśli nikt się nie domyślił, wyjaśniamy, że chodziło o ptaki SLAJD NR 3. Podajemy przy okazji tytuły kompozycji oraz nazwiska ich autorów (jeśli starczy czasu, prezentujemy również podstawowe informacje o każdym z utworów, korzystając np. z objaśnień znajdujących się pod nagraniami utworów w Kanonie Muzykoteki) SLAJD NR 4.
- Pytamy następnie klasę, co właściwie sprawiło, że odbieraliśmy te dźwięki jako „ptasie”? Zwracamy im uwagę, że utwory te pochodziły z trzech różnych epok, a jednak miały pewne elementy wspólne. Prosimy uczniów o wysłuchanie tych samych fragmentów po raz drugi, tym razem ich zadanie będzie polegało na zidentyfikowaniu środków muzycznych, dzięki którym ta muzyka brzmi „ptasio” SLAJD NR 5. Po wysłuchaniu prosimy o odpowiedź – jeśli uczniowie mają trudności z nazwaniem pewnych zjawisk, próbujemy ich naprowadzać, a zdefiniowane środki muzyczne wypisujemy na tablicy: wysoki rejestr, krótkie melodie grane przez pojedyncze instrumenty, szybko powtarzane dźwięki, „motyw kukułki” (dwa dźwięki tworzące opadającą tercję), tryle (jeśli uczniowie nie znają tego pojęcia, wyjaśniamy je, grając tryle na instrumencie). Dla przykładu prezentujemy fragment partytury *Wiosny* Vivaldiego SLAJD NR 6.
- Proponujemy teraz zabawę w klasową ptaszarnię – każdy ma wydawać jakiś ptasi odgłos (śpiewając lub gwizdząc, można też ewentualnie wykorzystać jakieś instrumenty), wszyscy zaczynają na dany przez nas znak SLAJD NR 7.

2. Kukułka

- Prosimy następnie uczniów o skupienie się teraz wyłącznie na odgłosie kukułki SLAJD NR 8 – klasa ma zmienić się na chwilę w stado kukułek.
- Pytamy uczniów, czy znają może jakieś piosenki, w których też występuje kukanie. Być może wymienią tytuły *Kukułeczka kuka* czy *Wiosna idzie przez świat* lub jakieś inne – można wówczas poprosić ich o wspólne odśpiewanie którejś z nich (akompaniujemy im na pianinie lub innym instrumencie klawiszowym).
- Wyjaśniamy następnie, że istnieje całkiem sporo innych „kukułkowych” utworów – wysłuchamy za chwilę dwóch. Zadaniem uczniów podczas słuchania będzie zliczenie wszystkich „kuknięć” w każdym z nich. Z zasobów Kanonu Muzykoteki prezentujemy następujące kompozycje SLAJD NR 9:

a) Louis-Claude Daquin *Kukułka*

b) Camille Saint-Saëns *Karnawał zwierząt – Kukułka w głębi lasu* (11'06 – 13'09)

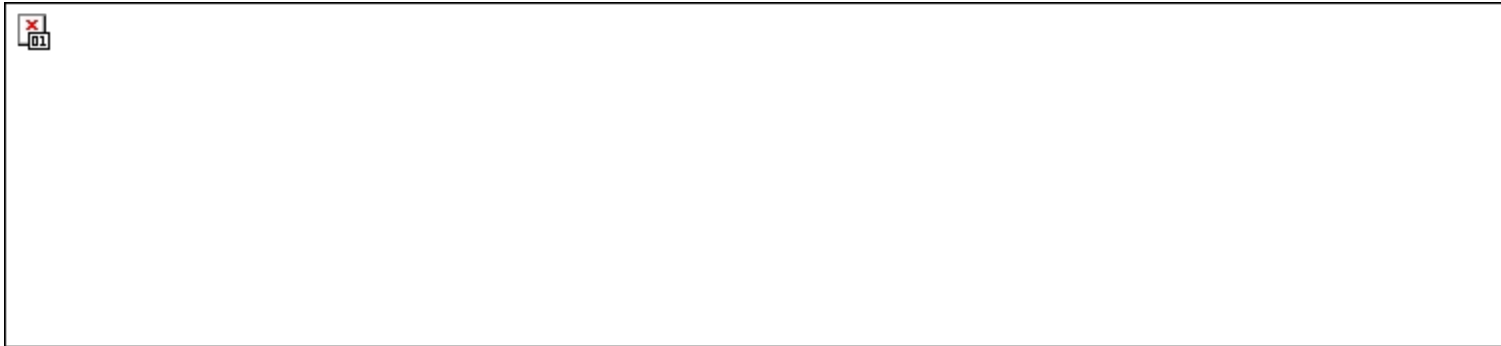
SLAJD NR 10 Po skończeniu słuchania porównujemy wyniki. W którym utworze łatwiej było liczyć?

3. Kurnik

- Jak widzimy, nie jest aż tak trudno imitować w muzyce odgłosy leśnych ptaków. Pytamy uczniów, czy ich zdaniem odgłosy dochodzące z kurnika mogłyby być równie inspirujące dla kompozytorów? Jeśli chcieliby się przekonać, prezentujemy im nagranie *Koguta i kur* z *Karnawału zwierząt* Camille'a Saint-Saënsa (w Kanonie Muzykoteki 2'14 – 2'55) SLAJD NR 11. Czy ich zdaniem ilustracja muzyczna była trafna?
- Skoro mamy kury i koguta, wnet pojawią się pewno pisklęta. Czy klasa byłaby uprzejma zamienić się na chwilę w gromadkę piskląt? SLAJD NR 12
- Wyjaśniamy, że był kompozytor, którego do napisania jednego z utworów zainspirowały właśnie pisklęta – chodzi oczywiście o Modesta Musorgskiego SLAJD NR 13. Pisząc poświęconą im kompozycję, miał w uszach ich odgłosy – podobne do tych, które przed chwilą wydawali uczniowie – ale ważny był również dla niego obraz, który niedawno zobaczył na wystawie dzieł swego niedawno zmarłego przyjaciela Wiktora Hartmanna. Prezentujemy uczniom SLAJD NR 14 z ilustracją przedstawiającą projekty kostiumów Hartmanna do baletu o pisklętach w skorupkach.
- Wyjaśniamy, że *Taniec kurcząt w skorupkach*, będący częścią większego cyklu pt. *Obrazki z wystawy*, istnieje w dwóch wersjach – Musorgski napisał ten utwór na fortepian, natomiast jakiś czas później inny kompozytor – Maurice Ravel – opracował go na orkiestrę.
- Rozdajemy uczniom czyste kartki i prosimy, by każdy podzielił swoją pionową kreską na pół. Po wysłuchaniu obydwu wersji zadanie będzie następujące: po lewej stronie kartki trzeba będzie narysować własne wyobrażenie wersji fortepianowej, a po prawej – orkiestrowej. Można rysować pisklaki i jajka, ale też cokolwiek innego przyjdzie do głowy!
- Prezentujemy uczniom najpierw oryginalną – fortepianową wersję *Tańca kurcząt w skorupkach* (np. z internetu), a następnie wersję orkiestrową (w Kanonie Muzykoteki 15'57 – 17'11). Dajemy uczniom kilka minut na skończenie prac i następnie przeglądamy je i omawiamy, zwracając uwagę, co różni lewą stronę od prawej. Pozwalamy uczniom podzielić się wrażeniami na temat odbioru każdej z wersji utworu.

4. Powtórka i epilog

- By przypomnieć sobie i utrwalić tytuły słuchanych dziś utworów i nazwiska ich twórców, prosimy uczniów o wykonanie kolejnego zadania. SLAJD NR 15 Rozdajemy im kartki z wydrukiem tabelki:

W odpowiednich miejscach trzeba wpisać następujące słowa (niektóre dwa lub trzy razy!): gromadka śpiewających ptaków, kukułka, kogut i kury, pisklęta. Jak widać, w jednym przypadku trzeba też uzupełnić tytuł utworu w nagłówku tabeli. W razie potrzeby podpowiadamy.

- Po skończonej pracy prosimy uczniów o refleksję nad tabelką – czy coś zwraca szczególną uwagę? Z pewnością dostrzegą, że najwięcej ptasich fragmentów (wśród tych, które słuchaliśmy) znajduje się w *Karnawale zwierząt* Saint-Saënsa.
- Wyjaśniamy, że w cyklu tym znalazł się portret jeszcze jednego ptaka – prosimy o dopisanie w tabeli łabędzia SLAJD NR 16. Czy wydaje on ciekawe dźwięki? Raczej nie – tym razem kompozytor nie zdecydował się więc imitować odgłosów portretowanego ptaka, starał się natomiast odmalować jego wdzięk i piękno. Prezentujemy uczniom nagranie (w Kanonie Muzykoteki 17'18 – 20'22) lub – jeśli czasu jest już mało – prosimy o wysłuchanie go w domu. Z czym może kojarzyć się partia fortepianu w tym utworze?
- Na koniec wyjaśniamy, że w *Karnawale zwierząt* sportretowanych zostało jeszcze więcej stworzeń – z pewnością do tego cyklu wrócimy na innych zajęciach.

Anna Pęcherzewska-Hadrych

Źródła zdjęć wykorzystanych w prezentacji:

3: http://it.wikipedia.org/wiki/Spinus_tristis#/media/File:Carduelis_tristisFJ03P02CA.JPG

5: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Buisson_d'oiseaux_exotiques.jpg

7: <https://www.flickr.com/photos/dalbera/5843064496/>

8: http://en.wikipedia.org/wiki/Cuckoo#/media/File:Chestnut-breasted_Malkoha2.jpg

10: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Clamator_glandarius.jpg

11: <http://pixabay.com/pl/kogut-kura-lider-ptak-stocznia-515606/>

12: <https://www.flickr.com/photos/eoskins/9500754347/in/set-72157625368064962>

14:

http://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Pictures_at_an_Exhibition?uselang=pl%23mediaviewer/File:Hartmann_Chicks_sketch_for_Trilby_ballet.jpg#/media/File:Hartmann_Chicks_sketch_for_Trilby_ballet.jpg

16: <http://pixabay.com/pl/%C5%82ab%C4%99d%C5%BA-ptak-zwierz%C4%85t-wody-jezioro-173675/>

Wykorzystany w prezentacji fragment partytury pochodzi z serwisu Petrucci Music Library (International Music Score Library Project)